

KLAUZULE CZYNNEGO ŻALU W POLSKIM PRAWIE KARNYM

Łukasz Kielak

KLAUZULE CZYNNEGO ŻALU W POLSKIM PRAWIE KARNYM

Łukasz Kielak

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Stan prawny na 18 marca 2020 r.

Recenzent

prof. dr hab. Łukasz Pohl

Wydawca

Joanna Dzwonnik

Redaktor prowadzący

Tomasz Pietrzak

Opracowanie redakcyjne

Michał Dymiński

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2020

ISBN 978-83-8187-582-0

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Dla Rodziny

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	13
Rozdział 1	
Pojęcie czynnego żalu	23
1.1. Uwagi wprowadzające	23
1.2. Ujęcia definicyjne czynnego żalu	24
1.3. Funkcje i uzasadnienie czynnego żalu	41
1.4. Warunek „dobrowolności”	47
Rozdział 2	
Ewolucja klauzul czynnego żalu w polskich kodeksach karnych.....	71
2.1. Uwagi wprowadzające	71
2.2. Uregulowania o charakterze czynnego żalu w Kodeksie karnym z 11.07.1932 r.	72
2.3. Uregulowania o charakterze czynnego żalu w Kodeksie karnym z 19.04.1969 r.	81
Rozdział 3	
Normatywne ukształtowanie instytucji czynnego żalu w Kodeksie karnym z 6 czerwca 1997 r.	117
3.1. Uwagi wprowadzające	117
3.2. Klauzule czynnego żalu w części ogólnej.....	117
3.2.1. Klauzule czynnego żalu z art. 15 k.k.....	117
3.2.2. Klauzule czynnego żalu z art. 17 k.k.....	157

3.2.3. Klauzule czynnego żalu z art. 23 k.k.....	170
3.2.4. Klauzule czynnego żalu z uchylonego art. 59a k.k.....	190
3.2.5. Klauzule czynnego żalu z art. 60 k.k.....	211
3.3. Klauzule czynnego żalu w części szczególnej i wojskowej.....	318
3.3.1. Klauzule czynnego żalu z art. 131 k.k.....	318
3.3.2. Klauzula czynnego żalu z art. 146 k.k.....	331
3.3.3. Klauzula czynnego żalu z art. 160 k.k.....	334
3.3.4. Klauzule czynnego żalu z art. 169 k.k.....	339
3.3.5. Klauzule czynnego żalu z art. 176 k.k.....	345
3.3.6. Klauzule czynnego żalu z art. 209 k.k.	351
3.3.7. Klauzula czynnego żalu z art. 220 k.k.	356
3.3.8. Klauzula czynnego żalu z art. 229 k.k.	361
3.3.9. Klauzula czynnego żalu z art. 230a k.k.	397
3.3.10. Klauzula czynnego żalu z art. 233 k.k.....	399
3.3.11. Klauzula czynnego żalu z art. 237 k.k.....	403
3.3.12. Klauzula czynnego żalu z art. 240 k.k.	405
3.3.13. Klauzula czynnego żalu z art. 250a k.k.	408
3.3.14. Klauzule czynnego żalu z art. 252 k.k.....	415
3.3.15. Klauzula czynnego żalu z art. 259 k.k.....	429
3.3.16. Klauzule czynnego żalu z art. 259b k.k.	446
3.3.17. Klauzule czynnego żalu z art. 277c k.k.	449
3.3.18. Klauzula czynnego żalu z art. 277d k.k.	454
3.3.19. Klauzule czynnego żalu z art. 295 k.k.....	456
3.3.20. Klauzula czynnego żalu z art. 296 k.k.	480
3.3.21. Klauzula czynnego żalu z art. 296a k.k.	492
3.3.22. Klauzula czynnego żalu z uchylonego art. 296b k.k.	496
3.3.23. Klauzula czynnego żalu z art. 297 k.k.	499
3.3.24. Klauzula czynnego żalu z art. 298 k.k.	524
3.3.25. Klauzule czynnego żalu z art. 299 k.k.....	536
3.3.26. Klauzule czynnego żalu z art. 307 k.k.....	550
3.3.27. Klauzula czynnego żalu z art. 340 k.k.	560

Rozdział 4	
Rekonesans empiryczny	569
4.1. Czynnny żal jako przedmiot dotychczasowych badań	569
4.2. Znajomość klauzul czynnego żalu	574
4.3. Klauzule czynnego żalu w świetle własnych badań aktowych.....	610
Zakończenie	657
Bibliografia.....	663

WSTĘP

Czynny żal jest klasyczną instytucją prawa karnego, która wpływa na kształt odpowiedzialności karnej sprawcy. Znajdziemy go we wszystkich uchwalonych w XX wieku polskich kodeksach karnych. Korzystać z dobrodziejstwa tego rozwiązania mogą także sprawcy przestępstw skarbowych.

W tym miejscu krótkiego objaśnienia wymaga użyte w tytule pojęcie czynnego żalu. Nie miało i nie ma ono charakteru normatywnego, a jedynie doktrynalny. Jest terminem języka prawniczego, bowiem nie występuje w żadnym tekście obowiązującej ustawy, a jedynie w literaturze prawa karnego oraz w orzecznictwie sądów powszechnych i Sądu Najwyższego. Śmiało można więc stwierdzić, że jego treść jest wytworem pewnej konwencji językowej. Z uwagi na to, że ostateczne wyjaśnienie treści pojęcia czynnego żalu jest dopiero jednym z zadań pracy, w tym miejscu wskazać należy jedynie, iż punktem wyjścia rozważań jest szeroka definicja, zaproponowana przez D. Gajdusa¹. Autorka monografii o czynnym żalu przyjmuje, że jest nim „każde dobrowolne zachowanie sprawcy, które polega na odstąpieniu od czynu, zapobieżeniu nastąpieniu skutku lub czynieniu starań o takie zapobieżenie, a także dobrowolne zachowanie sprawcy po dokonaniu przestępstwa odpowiadające ustawowym warunkom czynnego żalu w części szczególnej k.k.; za czynny żal uznaje się ponadto dobrowolne niezwłoczne naprawienie wyrządzo-

¹ Zob. D. Gajdus, *Czynny żal w polskim prawie karnym*, Acta Universitatis Nicolai Copernici Prawo XV, Nauki Humanistyczno-Społeczne, Toruń 1977/83, s. 20.

nej szkody łączące się ze szczerym ujawnieniem wszystkich istotnych okoliczności popełnionego przestępstwa².

Wybór tematu pracy uzasadniony jest kilkoma powodami. Przede wszystkim przemawia za nim doniosłość teoretyczna i praktyczna tej problematyki.

Potrzebę opracowania tak zakreślonego tematu kształtuje fakt, że w najnowszej literaturze prawa karnego brakuje opracowania monograficznego, którego przedmiotem byłyby kompleksowe przedstawienie i analiza czynnego żalu na gruncie polskiego kodeksu karnego. Z tego względu podnieść należy, że problematyka czynnego żalu dopiero od pewnego czasu stanowi przedmiot zainteresowania doktryny w Polsce. Z reguły takie opracowania, obejmując wąskie aspekty zagadnienia, mają charakter fragmentaryczny, a nie całościowy. Odnoszą się zwykle do poszczególnych warunków czynnego żalu, przy czym zauważalne jest, iż sporo uwagi poświęca się omówieniu podmiotowego warunku, jakim jest „dobrowolność”. Prezentuje się także raczej konkretne klauzule czynnego żalu (przy okazji analizowania określonej regulacji, do której się odnoszą), a nie pełne ich spektrum. Rozważania są więc rozproszone. Większość z tego zakresu stanowią artykuły, komentarze bądź fragmenty podręczników, odnoszące się do poszczególnych podstaw normatywnych czynnego żalu.

Monograficznym opracowaniem, zajmującym się całościowo problematyką czynnego żalu w polskim prawie karnym, jest praca D. Gajdus z 1984 r.³, będąca zmodyfikowaną wersją rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. A. Marka. Ze względu na to, że od wydania opracowania D. Gajdus upłynęło już 35 lat, a zaszły w tym czasie istotne zmiany ukształtowania normatywnego tej instytucji, część analiz zawartych w przedmiotowej monografii zdezaktualizowała się. Już sama data jej powstania wskazuje, że nie uwzględnia ona zmian, jakie zaszły wraz z wejściem Kodeksu karnego z 1997 r.

² D. Gajdus, *Czynny żal w polskim prawie karnym*, Toruń 1984, s. 54.

³ Zob. D. Gajdus, *Czynny żal...*, 1984.

Czynny żal znany jest również obcym systemom prawnym. Obszernym opracowaniem, odnoszącym się do tej instytucji, jest praca K. Tkaczyk, która poświęcona została właśnie omówieniu czynnego żalu na tle ustawodawstw wybranych państw europejskich, głównie niemieckojęzycznych⁴. Objęcie przedmiotem analizy również innych systemów czyniłoby z niniejszego opracowania nazbyt szeroko zakreślony projekt badawczy. Z tego względu w pracy pominięto przedstawienie ujęcia prawnoprównawczego, a rozważania prowadzone są głównie w oparciu o poglądy sformułowane na gruncie polskiej nauki prawa karnego.

Ostatnią publikacją jest rozprawa O. Sitarz z 2015 r., która przedstawia instytucję czynnego żalu w odniesieniu do formy usiłowania w polskim prawie karnym⁵.

Kolejnym powodem uzasadniającym wybór tematu pracy są względy praktyczne, które – mam nadzieję – mogą wynikać z uwag poczynionych w ramach pracy, pomocnych w rozstrzygnięciu problemów interpretacyjnych.

Inną, nie mniej ważną, przyczyną jest chęć zbadania funkcjonowania tytułowej instytucji w praktyce. Nieznany jest dotychczas stan znajomości klauzul czynnego żalu. Brak jest również badań empirycznych, które dotyczą swym zakresem wszystkich klauzul czynnego żalu, pozwolą na analizę i ocenę funkcjonowania obowiązujących regulacji o charakterze czynnego żalu. Przywołane wyżej prace mają odmiennie zakreślony obszar badawczy – w zasadzie oprócz prezentacji dorobku judykatury, pomijają badania empiryczne⁶. Ograniczenie opracowania jedynie do ukazania poglądów doktryny i orzecznictwa w sposób istotny zawęziłoby zakres badawczy, a jednocześnie obraz uzyskany wyłącznie dzięki takiej analizie byłby znacznie uboższy. Zagadnienia związane z funkcjo-

⁴ Zob. K. Tkaczyk, *Instytucja czynnego żalu w prawie karnym w aspekcie prawnoprównawczym*, Przemyśl 2008.

⁵ O. Sitarz, *Czynny żal związany z usiłowaniem w polskim prawie karnym. Analiza dogmatyczna i kryminalnopolityczna*, Katowice 2015.

⁶ Zob. D. Gajdus, *Czynny żal...*, 1984, s. 123. Wyjątkiem jest praca O. Sitarz, *Czynny żal związany z usiłowaniem...*

nowaniem czynnego żalu w praktyce, jako jedynie fragmentarycznie⁷ zbadane, stanowią zatem tym ciekawszy przedmiot badawczy. Należy rozpatrzyć je zarówno z prawnego, jak i ze społecznego punktu widzenia. Na potrzebę badań nad czynnym żalem w ujęciu empirycznym wskazywali już D. Gajdus i A. Spotowski⁸. Wyzwanie to zostało podjęte. Stąd też takie podejście do zakresu pracy, które uwzględni zarówno analizę dogmatyczną, jak i analizę stanu wiedzy sprawców oraz przypadków praktyki orzeczniczej.

Zakreślenie pola badawczego w taki sposób, iż wychodząc od ustalenia pojęcia, poprzez charakterystykę poszczególnych klauzul czynnego żalu w polskich kodeksach karnych, aż do analizy ich znajomości, a także funkcjonowania w praktyce sądowej, jest ujęciem jak dotąd nieprezentowanym. Opracowanie ma wpłynąć na ożywienie i pogłębienie dyskusji nad instytucją czynnego żalu. Przeprowadzone zaś w jego ramach badania mają stać się przyczynkiem do dalszych prac badawczych. W końcu sformułowane wnioski mogą mieć również pewien wpływ na działalność legislacyjną.

Jak już wspomniano, rozważania teoretyczne dotyczące czynnego żalu są ciągle nieliczne, a materiał empiryczny wręcz ubogi. Pomimo jednak niewielkiego zainteresowania doktryny i orzecznictwa oraz znikomego śladu w statystykach czynny żal zasługuje na uwagę.

⁷ Dotychczasowe badania, związane z problematyką czynnego żalu, dotyczą głównie nadzwyczajnego złagodzenia kary, rzadkością są te ukazujące poszczególne klauzule czynnego żalu. Zob. np. Z. Cwiakalski, *Nadzwyczajne złagodzenie kary w praktyce sądowej*, Warszawa 1982; J. Wojciechowska, *Nadzwyczajne złagodzenie kary w orzecznictwie sądowym (1979–1981)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987; M. Sarachmanow, *Czynny żal sprawcy przestępstwa w świetle ustawy i praktyki sądowej*, Łódź 1981; P. Bachmat, *Klauzula bezkarności sprawców przestępstwa łapownictwa czynnego (art. 229 § 6 k.k.)*, Warszawa 2009, <http://www.iws.org.pl/pliki/files/badania/raporty/raporty2009/P%20Bachmat%20Klauzula%20bezkarno%C5%9Bci%202009.pdf> (dostęp: 19.03.2016 r.); A. Wujastyk, *Przestępstwa tzw. oszustw kredytowych w ustawie oraz praktyce prokuratorskiej i sądowej*, Warszawa 2011.

⁸ D. Gajdus, *Czynny żal...*, 1984, *passim*; A. Spotowski, *O odstąpieniu od usiłowania*, PiP 1980/6, s. 88. Zob. również O. Górniok, *O potrzebie weryfikacji retrospektywnej bezkarności łapownictwa czynnego*, Prok. i Pr. 2007/6, s. 5 i n.; K. Tkaczyk, *Instytucja czynnego żalu...*, s. 47.

Opracowanie ma na celu możliwie pełne przedstawienie problematyki czynnego żalu. Rozważania zawarte w pracy stanowią z jednej strony dogmatycznoprawną analizę czynnego żalu, z drugiej zaś praktyczną weryfikację funkcjonowania tej instytucji. Realizacja podejmowanych działań badawczych z założenia miała charakter komplementarny, przez co zgromadzone dane pozwoliły na wieloaspektowe ujęcie problematyki czynnego żalu.

Punktem wyjściowym jest przedstawienie instytucji czynnego żalu oraz analiza jej normatywnego ukształtowania w perspektywie polskiego prawa karnego i stanu debaty naukowej oraz dorobku orzecznictwa w tym zakresie. Część pracy, zawierająca prezentację i analizę badań empirycznych, jest sprawdzeniem ich funkcjonowania w praktyce orzeczniczej oraz stanu znajomości klauzul czynnego żalu przez sprawców przestępstw.

Autor opracowania stawia przed sobą dwa główne cele: teoretyczny i praktyczny. Pierwszy stanowi przedstawienie i analizę czynnego żalu na gruncie polskiego Kodeksu karnego. Celem jest zaprezentowanie przewidzianych w Kodeksie karnym klauzul o charakterze czynnego żalu, wychwycenie i wyeksponowanie zaprezentowanych poglądów, a w sytuacji istniejących rozbieżności stanowisk, w celu ich wskazania, zaprezentowanie możliwego rozwiązania przedstawionego w doktrynie i judykaturze łącznie z podawaną argumentacją. Natomiast cel praktyczny odnosi się do poznania znajomości i funkcjonowania klauzul czynnego żalu. Intencją jest także zwrócenie uwagi praktykom na każdorazową potrzebę rozważenia wykorzystywania klauzul czynnego żalu, żeby możliwości z nich płynące nie pozostawały jedynie na papierze. Wielopłaszczyznowe badanie czynnego żalu, obejmujące badania empiryczne, stanowić może również ważny argument w konstruktywnej dyskusji nad prawidłowością (obowiązujących i proponowanych) w tej materii rozwiązań legislacyjnych oraz polityką karną, co może przecież skutkować doskonaleniem obu tych form.

Nie sposób ograniczyć się zatem do dogmatycznych rozważań nad instytucją czynnego żalu. Praca znajduje również oparcie w badaniach empirycznych.

Jest to pierwsza na rynku publikacja przybliżająca kompleksowo instytucję czynnego żalu na gruncie polskiego Kodeksu karnego.

Autor poddał analizie dotychczasowy dorobek naukowy doktryny oraz orzecznictwo sądów powszechnych i Sądu Najwyższego pod kątem zastosowania czynnego żalu, a także przeprowadził własne badania empiryczne.

W monografii omówiono m.in. następujące zagadnienia:

- pojęcie czynnego żalu,
- warunki przedmiotowe i podmiotowe klauzul czynnego żalu, ze szczególnym uwzględnieniem „dobrowolności”,
- funkcje i uzasadnienie wprowadzenia klauzul czynnego żalu,
- normatywne ukształtowanie klauzul czynnego żalu zgodnie z systematyką Kodeksu karnego,
- znajomość klauzul czynnego żalu wśród osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych,
- stosowanie klauzul czynnego żalu w praktyce orzecniczej sądów.

Publikacja skierowana jest przede wszystkim do praktyków prawa karnego – sędziów, prokuratorów, adwokatów i radców prawnych. Zainteresuje także osoby zajmujące się naukowo karnistyką oraz studentów, chcących specjalizować się w tym obszarze.

Łukasz Kielak – doktor nauk prawnych; radca prawny; pełni zawodową służbę wojskową w stopniu podpułkownika w Departamencie Prawnym Ministerstwa Obrony Narodowej; autor publikacji naukowych z zakresu prawa karnego.

ISBN 978-83-8187-582-0

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUPER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 179 ZŁ (W TYM 5% VAT)